BIBLIOTECA
MARXIST-LENINISTĂ

STALIN

DESPRE MATERIALISMUL DIALECTIC ȘI MATERIALISMUL ISTORIC

EDITURA PENTRU LITERATURĂ POLITICĂ

1954

Proletari din toate țările, uniți-vă!

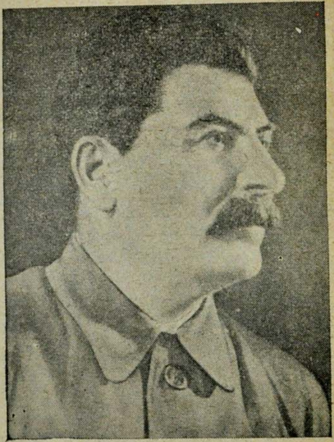

I. V. STALIN

I. STALIN

DESPRE MATERIALISMUL DIALECTIC ŞI MATERIALISMUL ISTORIC

Septembrie 1938

EDIŢIA a II-a

EDITURA PENTRU LITERATURĂ POLITICĂ
1954

Se tipărește după textul cărții lui I. Stalin „Problemele leninismului", Editura pentru literatură politică, 1952, ediția a III-a, pag. 552—578

Materialismul dialectic este concepția despre lume a partidului marxist-leninist. Această concepție se numește materialism dialectic, pentrucă felul ei de a trata fenomenele naturii, metoda ei de a cerceta fenomenele naturii, metoda ei de a cunoaște aceste fenomene este dialectică, iar interpretarea pe care o dă fenomenelor naturii, felul ei de a înțelege fenomenele naturii, teoria sa este materialistă.

Materialismul istoric este extinderea principiilor materialismului dialectic la studiul vieții sociale, este aplicarea principiilor materialismului dialectic la fenomenele vieții sociale, la studiul societății, la studiul istoriei societății.

Definind metoda lor dialectică, Marx și Engels se referă de obicei la Hegel, ca la filozoful care a formulat trăsăturile fundamentale ale dialecticii. Aceasta nu înseamnă însă că dialectica lui Marx și Engels este identică cu aceea a lui Hegel. In realitate, Marx și Engels n'au luat din dialectica lui Hegel decât „sâmburele ei rațional", înlăturând învelișul idealist hegelian, dezvoltând dialectica, pentru a-i da un caracter științific modern.

„Metoda mea dialectică — spune Marx — nu este în esență numai deosebită de cea a lui Hegel, dar este exact contrariul ei. Pentru Hegel, procesul gândirii, pe care, sub denumirea de idee, el îl transformă chiar într'un subiect de sine stătător, este demiurgul (creatorul) realului, real care nu constitue decât forma de manifestare exterioară a acestui proces de gândire. Pentru mine, dimpotrivă, lumea ideilor nu este nimic altceva decât lumea materială transpusă și tradusă în capul omului" (**Karl Marx**, postfață la ediția a II-a germană a vol. I al „Capitalului").

Definind materialismul lor, Marx şi Engels se referă de obicei la Feuerbach, ca la filozoful care a restabilit materialismul în drepturile sale. Totuşi, aceasta nu înseamnă că materialismul lui Marx şi Engels este identic cu materialismul lui Feuerbach. In realitate, Marx şi Engels au luat din materialismul lui Feuerbach „sâmburele principal", dezvoltându-l în teoria filozofică-ştiinţifică a materialismului, dând la o parte suprapunerile lui idealiste, religioase şi etice. Se ştie că Feuerbach, în fond materialist, s'a ridicat împotriva denumirii de materialism. Engels a declarat nu odată că Feuerbach, „cu toată baza sa materialistă, nu s'a eliberat încă de cătuşele idealiste vechi", că „adevăratul idealism al lui Feuerbach iese la iveală îndată ce ajungem la filozofia religiei şi la etica sa" **(K. Marx şi F. Engels,** vol. XIV, pag. 652—654) [1].

Dialectica provine dela cuvântul grecesc „dialego", care înseamnă a discuta, a polemiza. Sub dialectică se înţelegea în antichitate arta de a ajunge la adevăr descoperind contraziceri în raţionamentul adversarului şi biruind aceste contraziceri. In antichitate, unii filozofi socoteau că descoperirea contrazicerilor în gândire şi ciocnirea părerilor contrarii constitue cel mai bun mijloc de a ajunge la adevăr. Acest mod dialectic de gândire, extins mai târziu asupra fenomenelor naturii, a devenit metoda dialectică de cunoaştere a naturii, metodă care priveşte fenomenele naturii ca fenomene în veşnică mişcare şi schimbare, iar dezvoltarea naturii ca rezultat al dezvoltării contradicţiilor în natură, ca rezultat al acţiunii reciproce a forţelor contrarii în natură.

In esenţa ei, dialectica este direct opusă metafizicii.

1) **Metoda dialectică marxistă** este caracterizată prin următoarele trăsături fundamentale:

a) In opoziţie cu metafizica, dialectica priveşte natura nu ca o acumulare întâmplătoare de obiecte, de fenomene

[1] **K. Marx** şi **F. Engels,** Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 342, 344. — **Nota Trad.**

rupte unele de altele, izolate şi independente unele de altele, ci ca un tot unit, coherent, în care obiectele, fenomenele sunt organic legate între ele, depind unele de altele şi se condiţionează unele pe altele.

Deaceea metoda dialectică socoteşte că niciun fenomen în natură nu poate fi înţeles dacă este luat izolat, nelegat de fenomenele înconjurătoare, căci orice fenomen, în orice domeniu al naturii, poate fi prefăcut în non-sens dacă-l privim nelegat de condiţiile înconjurătoare, rupt de ele, şi, dimpotrivă, orice fenomen poate fi înţeles şi explicat dacă este privit în legătura sa indisolubilă cu fenomenele înconjurătoare, dacă-l privim aşa cum este condiţionat de fenomenele care-l înconjoară.

b) In opoziţie cu metafizica, dialectica priveşte natura nu ca o stare de repaus şi de imobilitate, de stagnare şi de neschimbare, ci ca o stare de mişcare şi de schimbare neîntreruptă, de reînnoire şi de dezvoltare neîntreruptă, în care întotdeauna se naşte şi se dezvoltă ceva, se distruge şi dispare ceva.

Deaceea metoda dialectică cere ca fenomenele să fie privite nu numai din punctul de vedere al legăturii şi condiţionării lor reciproce, dar şi din punctul de vedere al mişcării lor, al schimbării lor, al dezvoltării lor, din punctul de vedere al apariţiei şi dispariţiei lor.

Pentru metoda dialectică este important, înainte de toate, nu ceeace la un moment dat pare stabil dar începe să moară treptat, ci ceeace se naşte şi se dezvoltă, chiar dacă la un moment dat pare nestabil, căci pentru metoda dialectică este de neînvins numai ceeace se naşte şi se dezvoltă.

„Intreaga natură — spune Engels — începând dela cele mai mici părticele ale ei până la cele mai mari corpuri, începând dela grăuntele de nisip şi terminând cu soarele, începând dela protist (celula vie primitivă. — **I. St.**) şi terminând cu omul, se găseşte într'un veşnic proces de apariţie şi dispariţie, într'o curgere neîncetată, într'o mişcare şi o schimbare perpetuă" (op. cit., pag. 484).

Deaceea, spune Engels, dialectica „concepe în esență lucrurile — și reflecția lor în minte — în conexiunea lor, în înlănțuirea lor, în mișcarea lor, în apariția și dispariția lor" (op. cit., pag. 23) [1].

c) In opoziție cu metafizica, dialectica privește procesul de dezvoltare nu ca pe un simplu proces de creștere, în care schimbările cantitative nu duc la schimbări calitative, ci ca pe o dezvoltare care trece dela schimbări cantitative neînsemnate și imperceptibile la schimbări vizibile, la schimbări radicale, la schimbări calitative, în care schimbările calitative survin nu în mod treptat, ci rapid, brusc, efectuându-se în salturi dela o stare la alta, nu survin în mod întâmplător, ci după legi necesare, survin în urma acumulării schimbărilor cantitative imperceptibile și treptate.

Deaceea metoda dialectică consideră că procesul de dezvoltare trebue înțeles nu ca o mișcare în cerc, nu ca o simplă repetare a drumului parcurs, ci ca o mișcare progresivă, ca o mișcare ascendentă, ca o trecere dela vechea stare calitativă la o nouă stare calitativă, ca o dezvoltare dela simplu la complex, dela inferior la superior.

„Natura — spune Engels — constitue piatra de încercare a dialecticii și trebue să spunem că știința modernă a naturii ne-a oferit pentru această verificare un material extrem de bogat, care sporește zilnic, dovedind astfel că în natură procesele au loc, în ultimă instanță, în mod dialectic și nu în mod metafizic, că ea nu se mișcă cu monotonia eternă a unui cerc ce se repetă continuu, ci este obiectul unei adevărate istorii. Inaintea tuturor trebue să-l cităm aci pe Darwin, care a dat cea mai puternică lovitură concepției metafizice a naturii, dovedind că întreaga natură organică de astăzi, plantele și animalele, inclusiv omul, sunt produsul unui proces de dezvoltare care a durat milioane de ani" (op. cit., pag. 23) [2].

Definind dezvoltarea dialectică ca o trecere dela schimbări cantitative la schimbări calitative, Engels spune:

[1] F. Engels: „Anti-Dühring", ed. P.M.R. 1952, ediția a II-a, pag. 28 — Nota Trad.

[2] Op. cit, pag. 28—29.

„In fizică... orice schimbare este o trecere a cantității în calitate, rezultatul schimbării cantitative a cantității de mișcare de o formă oarecare, proprii corpului sau comunicate lui.. Așa, de pildă, temperatura apei n'are la început nicio însemnătate pentru starea ei lichidă; dar temperatura apei lichide mărindu-se sau micșorându-se, vine un moment când această stare de coeziune se schimbă, și apa se transformă într'un caz în aburi, în celălalt în ghiață... Astfel, este necesar un anumit minim de tensiune a curentului electric, pentru ca firul de platină al lămpii electrice să devină incandescent; astfel, fiecare metal are căldura sa de incandescență și de topire; astfel, fiecare lichid are, la o presiune dată, punctul său determinat de înghețare și de fierbere, în măsura în care mijloacele noastre ne permit a obține o temperatură corespunzătoare; în sfârșit, fiecare gaz are un punct critic, la care, la o presiune și răcire determinată, poate fi transformat în stare lichidă... Așa numitele constante în fizică (puncte de trecere dela o stare la alta. — **I. St.**) nu sunt, de cele mai multe ori, nimic altceva decât denumirea punctelor nodale, la care adăugarea sau scăderea (schimbarea) cantitativă a mișcării provoacă o schimbare calitativă în starea corpului respectiv; la care, prin urmare, cantitatea trece în calitate" (op. cit., pag. 527—528).

Trecând apoi la chimie, Engels continuă:

„Chimia poate fi denumită știința schimbărilor calitative ale corpurilor, care au loc în urma schimbărilor compoziției lor cantitative. Aceasta o știa însuși Hegel... Să luăm oxigenul: dacă în molecula lui se unesc trei atomi în loc de doi, ca de obicei, obținem ozonul, un corp care se deosebește foarte precis de oxigenul obișnuit, prin mirosul său și prin reacțiile sale. Dar ce să spunem despre diferitele proporții în care oxigenul se combină cu azotul sau cu sulful și care dau, fiecare, un corp calitativ deosebit de toate celelalte corpuri?" (op. cit., pag. 528).

In sfârșit, criticând pe Dühring — care ocărăște cât îl ține gura pe Hegel, însușindu-și în acelaș timp pe tăcute cunoscuta lui teză după care trecerea din domeniul lumii fără simțuri în acela al lumii cu simțuri, din domeniul lumii anorganice în acela al vieții organice, este un salt într'o nouă stare — Engels spune:

„Iată seria de noduri hegeliene de relații cantitative, la care simpla creștere sau scădere cantitativă produce un **salt calitativ** la anumite puncte nodale determinate, de exemplu la încălzirea sau la răcirea apei,

la care punctul de fierbere şi cel de îngheţ sunt nodurile la care se produce saltul spre o nouă stare de agregare — la presiune normală —, la care deci cantitatea se transformă în calitate" (op. cit., pag. 45—46) [1].

d) In opoziţie cu metafizica, dialectica porneşte dela faptul că obiectelor naturii, fenomenelor naturii le sunt proprii contradicţii interne, căci ele, toate, au o latură negativă şi una pozitivă, un trecut şi un viitor, elemente care dispar şi altele care se dezvoltă; că lupta acestor contrarii, lupta între ceeace este vechi şi ceeace este nou, între ceeace moare treptat şi ceeace se naşte, între ceeace dispare şi ceeace se dezvoltă, constitue conţinutul intern al procesului de dezvoltare, conţinutul intern al transformării schimbărilor cantitative în schimbări calitative.

Deaceea metoda dialectică consideră că procesul de dezvoltare dela inferior la superior se produce nu sub forma unei desfăşurări armonioase a fenomenelor, ci sub forma dezvăluirii contradicţiilor proprii obiectelor şi fenomenelor, sub forma „luptei" tendinţelor contrare care acţionează pe baza acestor contradicţii.

„Dialectica, în sensul propriu al cuvântului — spune Lenin —, este **studiul contradicţiilor în însăşi esenţa lucrurilor"** (**Lenin**: „Caiete filozofice", pag. 263).

Şi, mai departe:

„Dezvoltarea este «lupta» contrariilor" (**Lenin**, vol. XIII, pag. 301).

Acestea sunt, expuse pe scurt, trăsăturile fundamentale ale metodei dialectice marxiste.

Nu este greu de înţeles ce însemnătate uriaşă are extinderea principiilor metodei dialectice asupra studiului vieţii sociale, asupra studiului istoriei societăţii, ce însemnătate uriaşă are aplicarea acestor principii la istoria societăţii, la activitatea practică a partidului proletariatului.

---

[1] **F. Engels**: „Anti-Dühring", ed. P.M.R. 1952, ediţia a II-a, pag. 53. — **Nota Trad.**

Dacă în lume nu există fenomene izolate, dacă toate fenomenele sunt legate între ele şi se condiţionează reciproc, este limpede că fiecare orânduire socială şi fiecare mişcare socială din istorie trebue să fie apreciată nu din punctul de vedere al „dreptăţii veşnice" sau al vreunei alte idei preconcepute, cum fac adesea istoricii, ci din punctul de vedere al condiţiilor care au dat naştere acestei orânduiri şi acestei mişcări sociale, şi de care sunt legate.

Orânduirea sclavagistă ar fi, în condiţiile actuale, un non-sens, o absurditate contra naturii. Orânduirea sclavagistă în condiţiile comunismului primitiv în descompunere este un fenomen pe deplin firesc şi logic, deoarece înseamnă un pas înainte în comparaţie cu comunismul primitiv.

Revendicarea republicii burghezo-democratice în condiţiile existenţei ţarismului şi ale societăţii burgheze, de pildă în 1905 în Rusia, a fost o revendicare cu totul firească, justă şi revoluţionară, căci republica burgheză însemna pe atunci un pas înainte. Revendicarea republicii burghezo-democratice în condiţiile actuale din U.R.S.S. este o revendicare lipsită de sens şi contrarevoluţionară, căci republica burgheză este un pas înapoi în comparaţie cu republica sovietică.

Totul depinde de condiţii, de loc şi de timp.

Se înţelege că fără o astfel de concepţie **istorică a fenomenelor sociale**, existenţa şi dezvoltarea ştiinţei istoriei sunt imposibile, căci numai o atare concepţie fereşte ştiinţa istoriei de a fi prefăcută într'un haos de întâmplări şi într'o grămadă de greşeli din cele mai absurde.

Mai departe. Dacă lumea se găseşte într'o mişcare şi dezvoltare neîntreruptă, dacă moartea treptată a ceeace este vechi şi naşterea a ceeace este nou constitue o lege a dezvoltării, este limpede că nu mai există stări sociale „de neclintit", nu mai există „principii veşnice" de proprietate privată şi de exploatare, nu mai există „idei veşnice" de supunere a ţăranilor faţă de moşieri, a muncitorilor faţă de capitalişti.

Prin urmare, orânduirea capitalistă poate fi înlocuită prin orânduirea socialistă, întocmai cum orânduirea capitalistă a înlocuit, la timpul său, orânduirea feudală.

Prin urmare, trebue să ne orientăm nu spre acele pături sociale care nu se mai dezvoltă, chiar dacă reprezintă în momentul de față forța predominantă, ci spre acele pături care se dezvoltă și au un viitor, chiar dacă nu reprezintă în momentul de față forța predominantă.

Intre anii 1880—1890, în epoca luptei marxiștilor împotriva narodnicilor, proletariatul din Rusia era o minoritate neînsemnată în comparație cu țărănimea cu gospodărie individuală, care forma majoritatea uriașă a populației. Dar proletariatul se dezvolta ca clasă, pe când țărănimea, ca clasă, se destrăma. Și tocmai pentrucă proletariatul se dezvolta ca clasă, se orientau marxiștii spre proletariat. Și ei nu s'au înșelat, căci, după cum se știe, proletariatul a devenit apoi, dintr'o forță neînsemnată, o forță istorică și politică de căpetenie.

Prin urmare, pentru a nu greși în politică, trebue să privești înainte, iar nu înapoi.

Mai departe. Dacă trecerea schimbărilor cantitative lente în schimbări calitative rapide și brusce este o lege a dezvoltării, este clar că revoluțiile săvârșite de clasele asuprite reprezintă un fenomen absolut natural și inevitabil.

Prin urmare, trecerea dela capitalism la socialism și eliberarea clasei muncitoare de sub jugul capitalist pot fi înfăptuite nu pe calea schimbărilor lente, nu pe calea reformelor, ci numai pe calea schimbării calitative a orânduirii capitaliste, pe calea revoluției.

Prin urmare, pentru a nu greși în politică, trebue să fii revoluționar, iar nu reformist.

Mai departe. Dacă dezvoltarea are loc prin dezvăluirea contradicțiilor interne, prin ciocnirea forțelor opuse pe baza acestor contradicții, cu scopul de a birui aceste contradicții, este limpede că lupta de clasă a proletariatului este un fenomen absolut natural și inevitabil.

Prin urmare, nu trebue să ascundem contradicțiile orânduirii capitaliste, ci trebue să le scoatem la iveală și să le limpezim, să nu stingem lupta de clasă, ci s'o ducem până la capăt.

Prin urmare, pentru a nu greși în politică, trebue să ducem o intransigentă politică proletară de clasă, iar nu o politică reformistă, de armonie între interesele proletariatului și cele ale burgheziei, nu o politică de conciliere, de „integrare" a capitalismului în socialism.

Așa stau lucrurile cu metoda dialectică marxistă, aplicată la viața socială, aplicată la istoria societății.

In ceeace privește materialismul filozofic marxist, el este în esența sa direct opus idealismului filozofic.

2) **Materialismul filozofic marxist** se caracterizează prin următoarele trăsături fundamentale:

a) In opoziție cu idealismul, care concepe lumea ca o încarnare a „ideei absolute", a „spiritului universal", a „conștiinței", materialismul filozofic al lui Marx pornește dela concepția că lumea este, prin natura ei, **materială**, că multiplele fenomene din univers sunt diferitele aspecte ale materiei în mișcare; că înlănțuirea reciprocă și condiționarea reciprocă a fenomenelor, stabilite prin metoda dialectică, constitue legile necesare de dezvoltare ale materiei în mișcare; că lumea se dezvoltă după legile mișcării materiei și nu are nevoie de niciun „spirit universal".

„Concepția materialistă despre lume — spune Engels — înseamnă pur și simplu înțelegerea naturii așa cum este ea, fără niciun adaus străin" (**K. Marx și F. Engels**, vol. XIV, pag. 651).

Referindu-se la concepția materialistă a filozofului antic Heraclit, după care „lumea este unică, nu este creată de niciun zeu și de niciun om, ci a fost, este și va fi un foc veșnic viu, care se întețește și se domolește conform anumitor legi", Lenin o numește: „O foarte bună expunere a esenței materialismului dialectic" (**Lenin**, „Caiete filozofice", pag. 318).

b) In opoziție cu idealismul, care afirmă că numai conștiința noastră există realmente, că lumea materială, existența, natura nu există decât în conștiința noastră, în senzațiile noastre, în reprezentările și în ideile noastre, materialismul filozofic marxist pornește dela punctul de vedere că materia, natura, existența prezintă o realitate obiectivă, care există în afară și independent de conștiință; că materia este factorul prim, deoarece ea este izvorul senzațiilor, reprezentărilor, conștiinței, iar conștiința este factorul secund, derivat, deoarece este reflecția materiei, reflecția existenței; că gândirea este un produs al materiei, care a ajuns, în dezvoltarea sa, la un grad înalt de perfecțiune, și anume este un produs al creierului, iar creierul este organul gândirii; că nu se poate deci separa gândirea de materie, dacă nu vrem să cădem într'o greșală grosolană.

„Problema supremă a întregii filozofii — spune **Engels** — este problema raportului dintre gândire și existență, dintre spirit și natură... După felul cum răspundeau la această întrebare, filozofii se împărțeau în două mari tabere. Cei care susțineau că spiritul a existat înaintea naturii... alcătuiau tabăra **idealismului.** Ceilalți, care considerau natura ca element inițial, aparțineau diferitelor școli ale **materialismului" (K. Marx**, Opere alese, vol. I, pag. 329) [1].

Și, mai departe:

„Lumea materială, perceptibilă prin simțuri, căreia îi aparținem noi înșine, este singura realitate... Conștiința și gândirea noastră, oricât de mult ar părea că se situează deasupra simțurilor noastre, sunt produsul unui organ material, fizic, produsul creierului. Materia nu este un produs al spiritului, ci spiritul însuși nu este decât produsul cel mai înalt al materiei" (op. cit., pag. 332) [2].

Referindu-se la problema materiei și a gândirii, Marx spune:

---

[1] **K. Marx și F. Engels,** Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 336, 337. — **Nota Trad.**
[2] Op. cit., pag. 339.

„Nu se poate despărți gândirea de materia care gândește. Materia este subiectul tuturor schimbărilor" (op. cit., pag. 302).

Caracterizând materialismul filozofic marxist, Lenin spune:

„Materialismul în genere recunoaște existența obiectiv reală (materia) ca fiind independentă de conștiință, de simțuri, de experiență... Conștiința... nu este decât reflecția existenței, în cel mai bun caz reflecția ei aproximativ exactă (adecvată, de o precizie ideală)" **(Lenin,** vol. XIII, pag. 266—267).

Și, mai departe:

— „Materia este aceea care, acționând asupra organelor noastre de simțire, produce senzația. Materia este o realitate obiectivă, care ne este dată în senzație... Materia, natura, existența, fizicul sunt factorul prim, iar spiritul, conștiința, senzația, psihicul sunt factorul secund" (op. cit, pag. 119—120).

— „Tabloul lumii este un tablou care arată cum se mișcă materia și cum **«gândește materia»**" (op. cit., pag. 288).

— „Creierul este organul gândirii" (op. cit., pag. 125).

c) In opoziție cu idealismul, care tăgăduește posibilitatea cunoașterii lumii și a legilor ei, care nu crede în autenticitatea cunoștințelor noastre, care nu recunoaște adevărul obiectiv și socotește că lumea este plină de „lucruri în sine" ce nu pot fi niciodată cunoscute de știință, materialismul filozofic marxist pornește dela punctul de vedere că lumea și legile ei pot fi pe deplin cunoscute, că cunoștințele noastre despre legile naturii, verificate de experiență, de practică, sunt cunoștințe autentice care au însemnătatea unor adevăruri obiective, că nu există în lume lucruri care nu pot fi cunoscute, ci există numai lucruri care nu sunt încă cunoscute, care vor fi descoperite și cunoscute prin mijloacele științei și ale practicii.

Criticând teza lui Kant și a altor idealiști, după care lumea și „lucrurile în sine" nu pot fi cunoscute, și apărând cunoscuta teză a materialismului asupra valabilității cunoașterii noastre, Engels scrie:

„Cea mai zdrobitoare desminţire a acestor fantezii filozofice, ca şi a tuturor celorlalte, este practica, şi anume experimentul şi industria. Dacă putem dovedi justeţea concepţiei noastre despre un fenomen natural reproducându-l noi înşine, producându-l din condiţiile lui, ba punându-l chiar în slujba scopurilor noastre, s'a sfârşit cu insezisabilul «lucru în sine» al lui Kant. Substanţele chimice produse în corpurile vegetale şi animale au rămas asemenea «lucruri în sine» până când chimia organică a început să le prepare una după alta; prin aceasta «lucrul în sine» deveni un lucru pentru noi, ca, de pildă, alizarina, materia colorantă extrasă din roibă, pe care nu o mai obţinem din rădăcinile de roibă, ci o extragem mult mai ieftin şi mai simplu din gudron. Sistemul solar al lui Copernic a fost, timp de trei sute de ani, o ipoteză pe care puteai să pariezi o sută, o mie, zece mii contra unu, dar totuşi numai o ipoteză. Când însă Leverrier, pe baza datelor pe care le oferea acest sistem, nu numai că a dovedit că trebue să mai existe o planetă necunoscută până atunci, ci cu ajutorul calculelor a şi situat-o în spaţiul ceresc, şi când mai târziu Galle descoperi într'adevăr această planetă, sistemul lui Copernic era dovedit" (**K. Marx,** Opere alese, vol. I, pag. 330) [1].

Acuzând pe Bogdanov, Bazarov, Iuşchevici şi pe alţi adepţi ai lui Mach de fideism (teorie reacţionară care dă prioritate religiei faţă de ştiinţă) şi apărând cunoscuta teză a materialismului după care cunoştinţele noastre ştiinţifice asupra legilor naturii sunt autentice, legile ştiinţei reprezentând adevărul obiectiv, Lenin spune:

„Fideismul contemporan nu respinge câtuşi de puţin ştiinţa; el respinge numai «pretenţiile excesive» ale ştiinţei, anume pretenţia de a reprezenta adevărul obiectiv. Dacă există un adevăr obiectiv (cum cred materialiştii), dacă ştiinţele naturale, reflectând lumea exterioară în «experienţa» omului, sunt singurele în stare să ne dea adevărul obiectiv, atunci orice fideism este, fără doar şi poate, respins" (**Lenin,** vol. XIII, pag. 102).

Acestea sunt, pe scurt, trăsăturile caracteristice ale materialismului filozofic marxist.

E uşor de înţeles ce însemnătate enormă are extinderea principiilor materialismului filozofic asupra studiului

---

[1] K. Marx şi F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 338—339. — **Nota Trad.**

vieţii sociale, asupra studiului istoriei societăţii, ce însemnătate considerabilă are aplicarea acestor principii la istoria societăţii, la activitatea practică a partidului proletariatului.

Dacă înlănţuirea dintre fenomenele naturii şi condiţionarea lor reciprocă sunt legi necesare ale dezvoltării naturii, din aceasta decurge că înlănţuirea şi condiţionarea reciprocă a fenomenelor vieţii sociale nu sunt nici ele ceva întâmplător, ci legi necesare ale dezvoltării societăţii.

Prin urmare, viaţa socială, istoria societăţii încetează de a fi o acumulare de „întâmplări", căci istoria societăţii devine o dezvoltare a societăţii conform unor legi necesare, iar studiul istoriei societăţii devine o ştiinţă.

Prin urmare, activitatea practică a partidului proletariatului trebue să se bazeze nu pe bunele intenţii ale „personalităţilor de vază", nu pe cerinţele „raţiunii", ale „moralei universale" etc., ci pe legile dezvoltării sociale, pe studiul acestor legi.

Mai departe. Dacă lumea poate fi cunoscută şi cunoştinţele noastre despre legile dezvoltării naturii sunt cunoştinţe autentice, care au însemnătatea unui adevăr obiectiv, urmează că viaţa socială, dezvoltarea societăţii, poate fi deasemenea cunoscută, iar datele ştiinţei asupra legilor de dezvoltare a societăţii sunt date autentice, care au însemnătatea unor adevăruri obiective.

Prin urmare, ştiinţa istoriei societăţii poate deveni, cu toată complexitatea fenomenelor vieţii sociale, o ştiinţă tot atât de exactă ca biologia, de pildă, o ştiinţă capabilă de a folosi în practică legile dezvoltării societăţii.

Prin urmare, în activitatea sa practică partidul proletariatului trebue să se lase călăuzit nu de oarecare motive întâmplătoare, ci de legile dezvoltării societăţii, de concluziile practice care decurg din aceste legi.

Prin urmare, socialismul se transformă, dintr'un vis despre un viitor mai bun al omenirii, într'o ştiinţă.

Prin urmare, legătura dintre ştiinţă şi activitatea prac-

tică, legătura dintre teorie şi practică, unitatea lor, trebue să devină steaua călăuzitoare a partidului proletariatului.

Mai departe. Dacă natura, existenţa, lumea materială este factorul prim, iar conştiinţa, gândirea este factorul secund, derivat, dacă lumea materială este o realitate obiectivă, care există independent de conştiinţa oamenilor, iar conştiinţa este o oglindire a acestei realităţi obiective, urmează de aci că viaţa materială a societăţii, existenţa ei, este deasemenea factorul prim, iar viaţa ei spirituală este factorul secund, derivat, că viaţa materială a societăţii este o realitate obiectivă, care există independent de voinţa oamenilor, iar viaţa spirituală a societăţii este o oglindire a acestei realităţi obiective, o oglindire a existenţei.

Prin urmare, izvorul formării vieţii spirituale a societăţii, originea ideilor sociale, a teoriilor sociale, a concepţiilor politice, a instituţiilor politice, trebue căutată nu în înseşi ideile, teoriile, concepţiile şi instituţiile politice, ci în condiţiile vieţii materiale a societăţii, în existenţa socială, a cărei oglindire sunt aceste idei, teorii, concepţii etc.

Prin urmare, dacă în diferitele perioade ale istoriei societăţii se observă diferite idei sociale, teorii, concepţii, instituţii politice, dacă în orânduirea sclavagistă întâlnim anumite idei sociale, teorii, concepţii şi instituţii politice, sub feudalism întâlnim altele şi sub capitalism iarăşi altele, apoi aceasta se explică nu prin „natura", nu prin „calitatea" acestor idei, teorii, concepţii, instituţii politice, ci prin condiţiile diferite ale vieţii materiale a societăţii, în diferitele perioade de dezvoltare socială.

Aşa cum este existenţa societăţii, aşa cum sunt condiţiile de viaţă materială a societăţii, tot aşa sunt şi ideile, teoriile, concepţiile politice, instituţiile politice ale acestei societăţi.

In legătură cu aceasta, Marx spune:

„Nu conştiinţa oamenilor determină existenţa lor, ci, dimpotrivă, existenţa lor socială determină conştiinţa lor" (**K. Marx, Opere alese**, vol. I, pag. 269).

Prin urmare, pentru a nu greşi în politică şi pentru a nu ajunge în situaţia de visători deşerţi, partidul proletariatului trebue să pornească în activitatea lui nu dela abstractele „principii ale raţiunii omeneşti", ci dela condiţiile concrete ale vieţii materiale a societăţii, ca forţă hotărîtoare a dezvoltării sociale; nu dela bunele intenţii ale „oamenilor mari", ci dela nevoile reale ale dezvoltării vieţii materiale a societăţii.

Infrângerea utopiştilor, inclusiv a narodnicilor, a anarhiştilor şi a socialiştilor-revoluţionari, se explică, între altele, prin faptul că ei nu recunoşteau rolul primordial al condiţiilor vieţii materiale a societăţii în dezvoltarea societăţii şi, căzând în idealism, îşi întemeiau activitatea practică nu pe nevoile de dezvoltare ale vieţii materiale a societăţii, ci, independent de ele şi împotriva lor, pe „planuri ideale" şi pe „proiecte universale" rupte de viaţa reală a societăţii.

Forţa şi vitalitatea marxism-leninismului constă în faptul că el se sprijină în activitatea sa practică tocmai pe nevoile dezvoltării vieţii materiale a societăţii, fără a se rupe vreodată de viaţa reală a societăţii.

Din cele spuse de Marx nu urmează însă că ideile şi teoriile sociale, concepţiile politice şi instituţiile politice n'au însemnătate în viaţa societăţii, că ele nu acţionează la rândul lor asupra existenţei sociale, asupra dezvoltării condiţiilor materiale ale vieţii societăţii. Am vorbit aci deocamdată de **origina** ideilor sociale, a teoriilor, concepţiilor, instituţiilor politice, de **apariţia** lor, am spus că viaţa spirituală a societăţii este o oglindire a condiţiilor vieţii sale materiale. In ce priveşte **însemnătatea** ideilor sociale, a teoriilor, a concepţiilor, a instituţiilor politice, în ce priveşte **rolul** lor în istorie, materialismul istoric nu numai că nu le neagă, ci, dimpotrivă, subliniază rolul şi însemnătatea lor deosebită în viaţa societăţii, în istoria societăţii.

Ideile şi teoriile sociale sunt diferite. Există idei şi teorii vechi care şi-au trăit traiul şi care servesc interesele for-

ţelor pe cale de dispariţie ale societăţii. Insemnătatea lor constă în faptul că ele frânează dezvoltarea societăţii, progresul ei. Există idei şi teorii noi, progresiste, care servesc interesele forţelor progresiste ale societăţii. Insemnătatea lor constă în faptul că ele înlesnesc dezvoltarea societăţii, progresul ei, şi capătă o însemnătate cu atât mai mare, cu cât reflectă mai exact nevoile dezvoltării vieţii materiale a societăţii.

Ideile şi teoriile sociale noi nu apar decât după ce dezvoltarea vieţii materiale a societăţii a pus în faţa societăţii sarcini noi. Dar, odată apărute, ele devin o forţă din cele mai importante, care înlesneşte rezolvarea noilor sarcini puse de dezvoltarea vieţii materiale a societăţii, înlesneşte progresul societăţii. Şi tocmai aci apare însemnătatea uriaşă a rolului organizator, mobilizator şi transformator al ideilor noi, al teoriilor noi, al concepţiilor politice noi, al instituţiilor politice noi. Ideile şi teoriile sociale noi apar, de fapt, tocmai pentrucă sunt necesare societăţii, deoarece fără acţiunea lor organizatoare, mobilizatoare şi transformatoare este imposibilă realizarea sarcinilor arzătoare ale dezvoltării vieţii materiale a societăţii. Ivite pe baza noilor sarcini puse de dezvoltarea vieţii materiale a societăţii, noile idei şi teorii sociale îşi croiesc drum, devin patrimoniul masselor populare, le mobilizează, le organizează împotriva forţelor pe cale de dispariţie ale societăţii şi uşurează în felul acesta, răsturnarea forţelor sociale pe cale de dispariţie, care frânează dezvoltarea vieţii materiale a societăţii.

Astfel, ideile şi teoriile sociale, instituţiile politice, apărute pe baza necesităţilor arzătoare ale dezvoltării vieţii materiale a societăţii, ale dezvoltării existenţei sociale, acţionează în consecinţă, la rândul lor, asupra existenţei sociale, asupra vieţii materiale a societăţii, creând condiţii necesare pentru a duce până la capăt rezolvarea sarcinilor arzătoare ale vieţii materiale a societăţii şi a face posibilă dezvoltarea ei ulterioară.

In legătură cu aceasta, Marx spune:

„Teoria devine o forţă materială îndată ce cuprinde massele" (K. Marx şi F. Engels, vol. I, pag. 406).

Prin urmare, pentru a avea posibilitatea de a acţiona asupra condiţiilor vieţii materiale a societăţii şi a grăbi dezvoltarea lor, a grăbi îmbunătăţirea lor, partidul proletariatului trebue să se sprijine pe o teorie socială, pe o idee socială care oglindeşte just nevoile de dezvoltare a vieţii materiale a societăţii şi este deaceea capabilă să pună în mişcare massele largi ale poporului, este capabilă să le mobilizeze şi să organizeze din ele marea armată a partidului proletar, gata să sfărâme forţele reacţionare şi să croiască drum forţelor progresiste ale societăţii.

Infrângerea „economiştilor" şi a menşevicilor se explică, între altele, prin faptul că ei nu recunoşteau rolul mobilizator, organizator şi transformator al teoriei progresiste, al ideii progresiste, şi, căzând în materialismul vulgar, reduceau rolul acestora aproape la zero, prin urmare condamnau partidul la pasivitate, la vegetare.

Forţa şi vitalitatea marxism-leninismului constă în faptul că el se sprijină pe teoria progresistă, care reflectă în mod just nevoile de dezvoltare a vieţii materiale a societăţii, ridică teoria la înălţimea ce i se cuvine şi socoteşte de datoria lui să folosească până la capăt forţa ei mobilizatoare, organizatoare şi transformatoare.

Aşa rezolvă materialismul istoric problema raportului dintre existenţa socială şi conştiinţa socială, dintre condiţiile de dezvoltare a vieţii materiale şi dezvoltarea vieţii spirituale a societăţii.

3) Materialismul istoric.

Rămâne de clarificat o problemă: ce trebue înţeles, din punctul de vedere al materialismului istoric, prin „condiţiile vieţii materiale a societăţii", care determină în ultimă instanţă fizionomia societăţii, ideile sale, concepţiile sale, instituţiile sale politice etc.

Intr'adevăr, ce sunt aceste „condiţii ale vieţii materiale a societăţii“, care sunt trăsăturile lor distinctive?

Fără îndoială, noţiunea de „condiţii ale vieţii materiale a societăţii“ cuprinde, înainte de toate, natura care înconjoară societatea, mediul geografic, care este una din condiţiile necesare şi permanente ale vieţii materiale a societăţii şi care, desigur, influenţează dezvoltarea societăţii. Care este rolul mediului geografic în dezvoltarea societăţii? Nu este, oare, mediul geografic factorul principal care determină fizionomia societăţii, caracterul orânduirii sociale a oamenilor şi trecerea dela o orânduire la alta?

Materialismul istoric dă la această întrebare un răspuns negativ.

Mediul geografic este, incontestabil, una din condiţiile permanente şi necesare ale dezvoltării societăţii şi el influenţează, desigur, dezvoltarea societăţii, grăbeşte sau încetineşte mersul dezvoltării societăţii. Dar influenţa lui nu este o influenţă **determinantă**, deoarece schimbările şi dezvoltarea societăţii au loc incomparabil mai repede decât schimbările şi dezvoltarea mediului geografic. In decurs de trei mii de ani au putut să se schimbe în Europa trei orânduiri sociale diferite: orânduirea comunismului primitiv, orânduirea sclavagistă, orânduirea feudală, iar în partea de Est a Europei, în U.R.S.S., s'au schimbat chiar patru orânduiri sociale. Or, în aceeaşi perioadă, condiţiile geografice în Europa ori nu s'au schimbat deloc, ori s'au schimbat într'o măsură atât de neînsemnată, încât geografia nu consideră necesar măcar să le pomenească. Lucru de altfel explicabil. Pentru schimbări cât de puţin serioase în mediul geografic e nevoie de milioane de ani, pe când chiar pentru schimbările cele mai serioase în orânduirea socială a oamenilor ajung câteva sute sau câteva mii de ani.

De aci urmează că mediul geografic nu poate fi cauza principală, cauza **determinantă** a dezvoltării sociale, căci ceeace rămâne aproape neschimbat în decurs de zeci de

mii de ani nu poate fi cauza principală de dezvoltare a ceeace trece prin schimbări radicale în decurs de sute de ani.

Apoi, fără îndoială, creşterea populaţiei, gradul de desime a populaţiei intră deasemenea în noţiunea „condiţiilor vieţii materiale a societăţii“, căci oamenii formează elementul necesar al condiţiilor vieţii materiale a societăţii, şi fără un anumit minim de oameni nu poate fi nici viaţă materială a societăţii. Nu este, oare, creşterea populaţiei forţa principală care determină caracterul orânduirii sociale a oamenilor?

Materialismul istoric dă şi la această întrebare un răspuns negativ.

Desigur, creşterea populaţiei are influenţă asupra dezvoltării societăţii, ea uşurează sau încetineşte dezvoltarea societăţii; dar ea nu poate fi forţa principală a dezvoltării societăţii, şi influenţa ei asupra dezvoltării societăţii nu poate fi o influenţă **determinantă**, deoarece creşterea populaţiei nu dă prin sine însăşi cheia pentru a explica dece cutare orânduire socială este urmată tocmai de cutare nouă orânduire, şi nu de o alta, dece orânduirii comuniste primitive îi urmează tocmai orânduirea sclavagistă, orânduirii sclavagiste cea feudală, orânduirii feudale cea burgheză şi nu o altă orânduire oarecare.

Dacă creşterea populaţiei ar fi forţa determinantă a dezvoltării sociale, atunci o desime mai mare a populaţiei ar fi trebuit să dea naştere neapărat la un tip superior de orânduire socială corespunzător. In realitate însă aceasta nu se observă. Desimea populaţiei în China este de patru ori mai mare decât în Statele Unite ale Americii; totuşi Statele Unite ale Americii se găsesc la un nivel mai ridicat, din punctul de vedere al dezvoltării sociale, decât China, căci în China tot mai domneşte orânduirea semi-feudală, pe când Statele Unite ale Americii au ajuns demult la stadiul superior de dezvoltare a capitalismului. Desimea populaţiei în Belgia este de 19 ori mai mare decât în Statele

Unite ale Americii şi de 26 de ori mai mare decât în U.R.S.S.; totuşi Statele Unite ale Americii se găsesc la un nivel mai ridicat decât Belgia din punctul de vedere al dezvoltării sociale, iar faţă de U.R.S.S., Belgia a rămas înapoi cu o întreagă epocă istorică, căci în Belgia domneşte orânduirea capitalistă, pe când U.R.S.S. a terminat cu capitalismul şi a instaurat orânduirea socialistă.

De aci urmează că creşterea populaţiei nu este şi nu poate fi factorul principal al dezvoltării societăţii, factorul care determină caracterul orânduirii sociale, fizionomia societăţii.

a) Care este, deci, în sistemul condiţiilor vieţii materiale a societăţii factorul principal care determină fizionomia societăţii, caracterul orânduirii sociale, dezvoltarea societăţii dela o orânduire la alta?

Materialismul istoric socoteşte că acest factor este **modul de obţinere a mijloacelor de trai** necesare existenţei oamenilor, **modul de producţie a bunurilor materiale**: hrană, îmbrăcăminte, încălţăminte, locuinţă, combustibil, unelte de producţie etc., necesare pentru ca societatea să poată trăi şi să se poată dezvolta.

Pentru a trăi, trebue să avem hrană, îmbrăcăminte, încălţăminte, locuinţă, combustibil etc.; pentru a avea aceste bunuri materiale, trebue să le producem — şi pentru a le produce, trebue să avem unelte de producţie, cu ajutorul cărora oamenii produc hrană, îmbrăcăminte, încălţăminte, locuinţă, combustibil etc., trebue să ştim să producem aceste unelte, trebue să ştim să întrebuinţăm aceste unelte.

Uneltele de producţie cu ajutorul cărora se produc bunurile materiale, **oamenii** care pun în mişcare uneltele de producţie şi produc bunuri materiale datorită unei anumite **experienţe în producţie şi deprinderi de a munci**, toate aceste elemente la un loc constitue **forţele de producţie** ale societăţii.

Forţele de producţie însă nu formează decât o singură latură a producţiei, o singură latură a modului de producţie, latura care exprimă raporturile dintre oameni şi obiectele şi forţele naturii care sunt folosite pentru a produce bunuri materiale. Cealaltă latură a producţiei, cealaltă latură a modului de producţie, o formează relaţiile dintre oameni în procesul de producţie, **relaţiile de producţie** ale oamenilor. Oamenii luptă cu natura şi folosesc natura pentru a produce bunuri materiale nu izolaţi unii de alţii, nu ca indivizi rupţi unii de alţii, ci în comun, în grupe, în societăţi. Deaceea producţia este, întotdeauna şi în toate condiţiile, o producţie socială. In procesul de producţie a bunurilor materiale oamenii stabilesc între ei anumite relaţii reciproce înlăuntrul producţiei, anumite relaţii de producţie. Aceste relaţii pot fi relaţii de colaborare şi de ajutor reciproc între oameni care nu sunt exploataţi, ele pot fi relaţii de stăpânire şi de supunere, ele pot fi, în sfârşit, relaţii de trecere dela o formă de relaţii de producţie la alta. Oricare ar fi însă caracterul pe care-l îmbracă relaţiile de producţie, ele sunt, totdeauna şi sub toate orânduirile, un element al producţiei tot atât de necesar ca şi forţele de producţie ale societăţii.

„In producţie — spune Marx — oamenii nu acţionează numai asupra naturii, ci acţionează şi unii asupra altora. Ei nu produc decât cooperând într'un fel anumit şi făcând între ei schimb de activităţi. Pentru a produce, ei intră în anumite legături şi relaţii între ei, şi numai în cadrul acestor legături şi relaţii sociale are loc acţiunea lor asupra naturii, are loc producţia" (**K. Marx şi F. Engels**, vol. V, pag. 429)[1].

Prin urmare, producţia, modul de producţie, înglobează atât forţele de producţie ale societăţii, cât şi relaţiile de producţie dintre oameni, constituind astfel încarnarea unităţii lor în procesul de producţie a bunurilor materiale.

b) Prima particularitate a producţiei constă în faptul că ea nu se opreşte niciodată pentru o perioadă lungă la acelaş punct, ci este totdeauna în stare de schimbare şi

[1] **Karl Marx**: „Muncă salariată şi capital", ed. P.M.R. 1952, ediţia a IV-a, pag. 29. — **Nota Trad.**

de dezvoltare, iar schimbările în modul de producție provoacă, inevitabil, schimbarea întregii orânduiri sociale, a ideilor sociale, a concepțiilor politice, a instituțiilor politice, provoacă prefacerea întregului sistem social și politic. Pe diferite trepte de dezvoltare oamenii se folosesc de diferite moduri de producție sau, mai simplu vorbind, oamenii duc un mod de viață diferit. In comuna primitivă există un anumit mod de producție, în orânduirea sclavagistă există un alt mod de producție, sub feudalism un al treilea mod de producție etc. Potrivit cu aceasta, diferă și orânduirea socială a oamenilor, viața lor spirituală, concepțiile lor, instituțiile lor politice.

Cum este modul de producție al societății, așa este în fond și societatea însăși, ideile și teoriile ei, concepțiile și instituțiile ei politice.

Sau, mai simplu vorbind: cum este modul de viață al oamenilor, așa este și modul lor de gândire.

Aceasta înseamnă că istoria dezvoltării societății este, înainte de toate, istoria dezvoltării producției, istoria modurilor de producție care se succed de-a-lungul veacurilor, istoria dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor de producție dintre oameni.

Prin urmare, istoria dezvoltării sociale este totodată istoria înșiși producătorilor de bunuri materiale, istoria masselor celor ce muncesc, care sunt forțele fundamentale ale procesului de producție și care produc bunurile materiale necesare existenței societății.

Prin urmare, știința istoriei, dacă vrea să fie o adevărată știință, nu mai poate să reducă istoria dezvoltării sociale la acțiunile regilor și șefilor de armată, la acțiunile „cuceritorilor" și ale „subjugătorilor" de state, ci trebue, înainte de toate, să se ocupe cu istoria producătorilor de bunuri materiale, cu istoria masselor celor ce muncesc, cu istoria popoarelor.

Prin urmare, cheia cu ajutorul căreia putem studia legile istoriei societății trebue căutată nu în capetele oamenilor, nu în concepțiile și ideile societății, ci în modul de producție practicat de societate în fiecare perioadă istorică dată, în economia societății.

Prin urmare, sarcina primordială a științei istoriei este de a studia și a descoperi legile producției, legile de dezvoltare ale forțelor de producție și ale relațiilor de producție, legile de dezvoltare economică a societății.

Prin urmare, partidul proletariatului, dacă vrea să fie un adevărat partid, trebue să cunoască, înainte de toate, legile de dezvoltare a producției, legile de dezvoltare economică a societății.

Prin urmare, pentru a nu greși în politică, partidul proletariatului trebue să pornească, atât în alcătuirea programului său, cât și în activitatea sa practică, în primul rând dela legile de dezvoltare a producției, dela legile de dezvoltare economică a societății.

c) A doua particularitate a producției constă în faptul că schimbările și dezvoltarea ei încep totdeauna cu schimbările și dezvoltarea forțelor de producție, în primul rând cu schimbările și dezvoltarea uneltelor de producție. Forțele de producție sunt, așa dar, elementul cel mai mobil și cel mai revoluționar al producției. La început se schimbă și se dezvoltă forțele de producție ale societății, iar apoi, **în funcție** de aceste schimbări și **în conformitate cu ele**, se schimbă relațiile de producție dintre oameni, relațiile economice dintre oameni. Aceasta nu înseamnă însă că relațiile de producție nu influențează asupra dezvoltării forțelor de producție și că acestea din urmă nu depind de cele dintâi. Relațiile de producție, dezvoltându-se în funcție de dezvoltarea forțelor de producție, acționează la rândul lor asupra dezvoltării forțelor de producție, accelerând-o sau încetinind-o. Aci trebue notat că relațiile de producție nu pot să rămână prea mult timp în urmă față de creșterea forțelor de producție și să se găsească în contradicție cu această creștere, deoarece forțele de producție nu se pot dezvolta deplin decât atunci când relațiile de producție corespund

caracterului, stării forţelor de producţie şi dau câmp liber dezvoltării forţelor de producţie. Deaceea, oricât ar rămâne în urmă relaţiile de producţie faţă de dezvoltarea forţelor de producţie, mai devreme sau mai târziu ele trebue să corespundă — şi într'adevăr ajung să corespundă — nivelului de dezvoltare a forţelor de producţie, caracterului forţelor de producţie. In caz contrariu, ar avea loc o perturbare fundamentală a unităţii forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie în sistemul de producţie, ar avea loc o ruptură în ansamblul producţiei, o criză în producţie, o distrugere a forţelor de producţie.

Un exemplu de contradicţie între relaţiile de producţie şi caracterul forţelor de producţie, un exemplu de conflict între ele, sunt crizele economice din ţările capitaliste, unde proprietatea privată capitalistă asupra mijloacelor de producţie se găseşte în contradicţie flagrantă cu caracterul social al procesului de producţie, cu caracterul forţelor de producţie. Rezultatul acestei contradicţii sunt crizele economice, care duc la distrugerea forţelor de producţie, iar această contradicţie însăşi este baza economică a revoluţiei sociale, a cărei menire este să distrugă relaţiile de producţie actuale şi să creeze altele noi, corespunzătoare caracterului forţelor de producţie.

Din contră, un exemplu de concordanţă deplină a relaţiilor de producţie cu caracterul forţelor de producţie este economia socialistă din U.R.S.S., în care proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie se găseşte în deplină concordanţă cu caracterul social al procesului de producţie şi unde, în consecinţă, nu au loc nici crize economice, nici distrugerea forţelor de producţie.

Prin urmare, forţele de producţie sunt nu numai elementul cel mai mobil şi mai revoluţionar al producţiei; ele sunt totodată şi elementul determinant al dezvoltării producţiei.

Cum sunt forţele de producţie, aşa trebue să fie şi relaţiile de producţie.

Dacă starea forţelor de producţie arată cu ce unelte de

producţie produc oamenii bunurile materiale care le sunt necesare, relaţiile de producţie arată în posesia cui se găsesc mijloacele de producţie (pământul, pădurile, apele, subsolul, materiile prime, uneltele de producţie, clădirile întreprinderilor, mijloacele de transport şi comunicaţie şi altele), arată la dispoziţia cui se găsesc mijloacele de producţie, anume la dispoziţia întregii societăţi, sau la dispoziţia indivizilor, grupelor sau claselor care le folosesc pentru exploatarea altor indivizi, grupe sau clase.

Iată un tablou schematic al dezvoltării forţelor de producţie din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre: trecerea dela uneltele grosolane de piatră la arc şi săgeţi şi, respectiv, trecerea dela vânătorie la domesticirea animalelor şi creşterea primitivă a vitelor; trecerea dela uneltele de piatră la uneltele de metal (topor de fier, plug primitiv cu brăzdar de fier şi altele) şi, respectiv, trecerea la cultivarea plantelor şi la agricultură; perfecţionarea mai departe a uneltelor de metal pentru prelucrarea materialelor, trecerea la foale şi la olărie şi, respectiv, dezvoltarea meşteşugurilor, separarea meşteşugurilor de agricultură, dezvoltarea producţiei meşteşugăreşti independente şi apoi a manufacturii; trecerea dela uneltele de producţie meşteşugăreşti la maşină şi transformarea producţiei meşteşugăreşti şi de manufactură în industrie mecanică; trecerea la maşinism şi apariţia marii industrii moderne mecanizate — acesta este tabloul general, foarte necomplect, al dezvoltării forţelor de producţie ale societăţii în decursul istoriei omenirii. Se înţelege că dezvoltarea şi perfecţionarea uneltelor de producţie au fost realizate de oameni care au legături cu producţia, şi nu independent de oameni. Prin urmare, odată cu schimbarea şi dezvoltarea uneltelor de producţie s'au schimbat şi s'au dezvoltat şi oamenii, ca elementul cel mai important al forţelor de producţie, s'au schimbat şi s'au dezvoltat experienţa lor în producţie, deprinderea lor de a munci, priceperea lor de a întrebuinţa uneltele de producţie.

Potrivit cu schimbarea și dezvoltarea forțelor de producție ale societății în decursul istoriei, s'au schimbat și s'au dezvoltat relațiile de producție dintre oameni, relațiile lor economice.

Istoria cunoaște cinci tipuri fundamentale de relații de producție: comunismul primitiv, orânduirea sclavagistă, orânduirea feudală, orânduirea capitalistă și orânduirea socialistă.

In orânduirea comunei primitive, baza relațiilor de producție o formează proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Aceasta corespunde, în fond, caracterului forțelor de producție din acea perioadă. Uneltele de piatră, ca și arcul și săgețile care au apărut mai târziu, excludeau posibilitatea de a lupta izolat împotriva forțelor naturii și a animalelor sălbatice. Pentru a culege fructe în pădure, pentru a prinde pește în apă, pentru a construi o locuință oarecare, oamenii erau nevoiți să lucreze în comun, dacă nu voiau să moară de foame sau să cadă pradă animalelor sălbatice sau triburilor vecine. Munca în comun duce la proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, cât și asupra produselor. Aici nu există încă noțiunea de proprietate privată asupra mijloacelor de producție, cu excepția proprietății personale asupra câtorva unelte de producție, care sunt totodată arme de apărare împotriva animalelor sălbatice. Aici nu există exploatare, nu există clase.

In orânduirea sclavagistă, baza relațiilor de producție o formează proprietatea stăpânului de robi asupra mijloacelor de producție, cât și asupra producătorului, asupra sclavului pe care-l poate vinde, cumpăra sau ucide ca pe o vită. Astfel de relații de producție corespund, în fond, stării forțelor de producție din această perioadă. In locul uneltelor de piatră, oamenii au acum la dispoziția lor unelte de metal; în locul unei economii mizere și primitive, bazată pe vânat, care nu cunoștea nici creșterea vitelor nici agricultura, s'a trecut la creșterea vitelor, la agricultură, la meșteșuguri, la diviziunea muncii între aceste ramuri de producție, a apărut posibilitatea schimbului de produse între indivizi și grupuri, posibilitatea de a acumula bogății în mâinile unui număr restrâns de oameni, adevărata acumulare a mijloacelor de producție în mâinile unei minorități, posibilitatea ca minoritatea să domine majoritatea și prefacerea majorității în sclavi. Aci nu mai există munca comună și liberă a tuturor membrilor societății în procesul de producție; aci domnește munca forțată a sclavilor, exploatați de către stăpânii de sclavi, care nu muncesc. Deaceea nu există proprietate comună nici asupra mijloacelor de producție, nici asupra produselor. Ea este înlocuită cu proprietatea privată. Aci stăpânul de sclavi este cel dintâi și principalul proprietar, proprietarul absolut.

Bogați și săraci, exploatatori și exploatați, unii care au toate drepturile și alții care n'au niciunul, o crâncenă luptă de clasă între ei — acesta este tabloul orânduirii sclavagiste.

In orânduirea feudală, baza relațiilor de producție o formează proprietatea feudalului asupra mijloacelor de producție și proprietatea necomplectă asupra producătorului, asupra iobagului, pe care feudalul nu-l mai poate omorî, dar pe care-l poate vinde, cumpăra. Alături de proprietatea feudală există proprietatea individuală a țăranului și a meseriașului asupra uneltelor de producție și asupra gospodăriei lui private, bazată pe munca personală. Astfel de relații de producție corespund, în fond, stării forțelor de producție din perioada aceasta. Perfecționarea topirii și a prelucrării fierului, răspândirea plugului de fier și a războiului de țesut, dezvoltarea continuă a agriculturii, a grădinăritului, a fabricării vinului, a fabricării untdelemnului, apariția întreprinderilor de manufactură alături de atelierele meseriașilor — acestea sunt trăsăturile caracteristice ale stării forțelor de producție.

Noile forțe de producție cer ca lucrătorul să aibă oarecare inițiativă în producție, o înclinare spre muncă, un interes pentru muncă. Deaceea feudalul renunță la sclav, ca la unul

ce nu este interesat în muncă şi cu totul lipsit de iniţiativă, şi preferă să aibă de-a-face cu iobagul, care are gospodăria sa proprie, uneltele de producţie proprii şi care are pentru muncă un oarecare interes, necesar pentru a cultiva pământul şi a plăti feudalului în natură din recolta sa.

Proprietatea privată continuă să se dezvolte. Exploatarea este aproape tot atât de crâncenă ca şi sub orânduirea sclavagistă: ea este numai întrucâtva atenuată. Lupta de clasă între exploatatori şi exploataţi este trăsătura fundamentală a orânduirii feudale.

In orânduirea capitalistă, baza relaţiilor de producţie o formează proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producţie, când nu mai există proprietatea asupra producătorului, asupra muncitorilor salariaţi, pe care capitalistul nu mai poate nici să-i ucidă, nici să-i vândă, căci sunt desrobiţi de dependenţa personală, dar sunt lipsiţi de mijloacele de producţie şi, pentru a nu muri de foame, sunt nevoiţi să vândă capitalistului forţa lor de muncă şi să poarte jugul exploatării. Alături de proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producţie există şi este larg răspândită în primele timpuri proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, bazată pe munca personală a ţăranului şi a meseriaşului, eliberaţi de iobăgie. In locul atelierelor meseriaşilor şi al întreprinderilor de manufactură, au apărut fabrici şi uzine uriaşe, înzestrate cu maşini; în locul moşiilor nobililor, cultivate cu mijloacele de producţie primitive ale ţăranilor, au apărut mari exploataţii capitaliste gospodărite pe baza agrotehnicii şi înzestrate cu maşini agricole.

Noile forţe de producţie cer ca lucrătorii din producţie să se găsească pe o treaptă de cultură mai ridicată şi să fie mai inteligenţi decât iobagii abrutizaţi şi ignoranţi, să fie capabili să cunoască maşina şi să o întrebuinţeze în mod just. Deaceea capitaliştii preferă să aibă de-a-face cu muncitori salariaţi, eliberaţi de legăturile iobage, şi care

se găsesc la un nivel cultural destul de înalt pentru a întrebuinţa în mod just maşinile.

Dar, dezvoltând până la proporţii uriaşe forţele de producţie, capitalismul s'a încurcat în contradicţii de nesoluţionat pentru el. Producând tot mai multe mărfuri şi scăzând preţurile mărfurilor, capitalismul ascute concurenţa, ruinează massa de proprietari privaţi mici şi mijlocii, îi preface în proletari şi micşorează puterea lor de cumpărare, ceeace face ca desfacerea mărfurilor produse să devină imposibilă. Lărgind însă producţia şi concentrând milioane de muncitori în fabrici şi uzine uriaşe, capitalismul imprimă un caracter social procesului de producţie şi, prin aceasta, îşi subminează propria sa temelie, deoarece caracterul social al procesului de producţie cere proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie, în timp ce proprietatea asupra mijloacelor de producţie rămâne o proprietate privată, capitalistă, incompatibilă cu caracterul social al procesului de producţie.

Aceste contradicţii, de neîmpăcat, între caracterul forţelor de producţie şi relaţiile de producţie se manifestă în crizele periodice de supraproducţie, când capitaliştii — negăsind cumpărători solvabili, din cauza ruinării massei populaţiei, ruinare pricinuită de înşişi capitaliştii — sunt siliţi să dea foc produselor, să nimicească mărfurile prelucrate, să oprească producţia, să distrugă forţele de producţie, pe când milioane de oameni sunt nevoiţi să sufere consecinţele şomajului şi ale foamei, nu pentrucă lipsesc mărfuri, ci pentrucă au fost produse prea multe mărfuri.

Aceasta înseamnă că relaţiile de producţie capitaliste au încetat să corespundă stării forţelor de producţie ale societăţii şi au intrat în contradicţie de neîmpăcat cu ele.

Prin urmare, capitalismul poartă în pântecele său revoluţia, chemată să înlocuiască proprietatea capitalistă actuală asupra mijloacelor de producţie cu proprietatea socialistă.

Aceasta înseamnă că lupta de clasă cea mai ascuţită,

între exploatatori și exploatați, constitue trăsătura fundamentală a orânduirii capitaliste.

In orânduirea socialistă, care este înfăptuită deocamdată numai în U.R.S.S., baza relațiilor de producție o formează proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Aci nu mai există nici exploatatori, nici exploatați. Produsele sunt repartizate după munca depusă, conform principiului: „Cine nu muncește, nu mănâncă". Relațiile reciproce ale oamenilor în procesul de producție au aci caracterul unor relații de colaborare tovărășească și de ajutor reciproc socialist între muncitorii eliberați de exploatare. Aci relațiile de producție corespund perfect cu starea forțelor de producție, căci caracterul social al procesului de producție este întărit prin proprietatea socială asupra mijloacelor de producție.

Deaceea producția socialistă din U.R.S.S. nu cunoaște crize periodice de supraproducție și toate absurditățile legate de acestea.

Deaceea forțele de producție se dezvoltă aci într'un ritm accelerat, căci relațiile de producție care le corespund dau curs liber acestei dezvoltări.

Acesta este tabloul dezvoltării relațiilor de producție ale oamenilor în decursul istoriei omenirii.

Aceasta este dependența dezvoltării relațiilor de producție față de dezvoltarea forțelor de producție ale societății, înainte de toate față de dezvoltarea uneltelor de producție, — dependență care face ca schimbările și dezvoltarea forțelor de producție să ducă, mai devreme sau mai târziu, la o schimbare și la o dezvoltare corespunzătoare în relațiile de producție.

„Intrebuințarea și crearea mijloacelor de muncă[1] — spune Marx —, deși există în germene și la unele specii de animale, caracterizează **procesul de muncă specific omenesc**, din care cauză **Franklin** îl definește pe om drept.. un animal care confecționează instrumente.

[1] Prin „mijloace de muncă" Marx înțelege în primul rând uneltele de producție. — **I. St.**

Aceeași importanță pe care o are forma resturilor de oase pentru cunoașterea conformației speciilor de animale dispărute o au și resturile mijloacelor de muncă pentru aprecierea formațiilor economice dispărute ale societății. Epocile economice se deosebesc nu prin ceeace se produce, ci prin modul cum se produce, cu ce mijloace de muncă... **Mijloacele de muncă indică nu numai** gradul de dezvoltare a forței de **muncă omenești, dar și relațiile** sociale în care se lucrează" (**K. Marx: „Capitalul"**, vol I, pag. 121, ediția 1935).

Și, mai departe:

— „Relațiile sociale sunt strâns legate de forțele de producție. **Dobândind noi forțe de producție**, oamenii își schimbă modul lor **de producție, și schimbând modul de producție**, felul lor de a-și câștiga **existența, ei schimbă toate relațiile** lor sociale. Moara de mână va da **societatea** cu stăpânul feudal; moara cu aburi — societatea cu capitalistul industrial" (**K. Marx și F. Engels**, vol. V, pag. 364).

— „Are loc o mișcare continuă de creștere a forțelor de producție, de distrugere în cadrul relațiilor sociale, de formare a ideilor; neschimbătoare este numai abstracția mișcării" (op. cit., pag. 364).

Definind materialismul istoric, formulat în „Manifestul Partidului Comunist", Engels spune:

„Producția economică și structura socială care rezultă în mod necesar dintr'însa formează, în fiecare epocă istorică, baza istoriei politice și intelectuale a acestei epoci... Potrivit cu aceasta, întreaga istorie (dela dizolvarea proprietății comune primitive asupra pământului) a fost istoria luptelor dintre clase, a luptelor dintre clasele exploatate și cele exploatatoare, dintre clasele asuprite și cele stăpânitoare, pe diferitele trepte ale dezvoltării sociale... Această luptă a atins în momentul de față o treaptă când clasa exploatată și asuprită (proletariatul) nu se mai poate elibera de clasa care o exploatează și o asuprește (burghezia) fără a elibera în acelaș timp pentru totdeauna de exploatare, asuprire și lupte de clasă înteaga societate..." (Prefața lui Engels la ediția germană a „Manifestului")[1].

d) A treia particularitate a producției constă în faptul că noile forțe de producție și relațiile de producție corespunzătoare lor apar nu în afara vechii orânduiri, nu după dispariția acesteia, ci în sânul vechii orânduiri; ele apar

[1] **Marx-Engels**: „Manifestul Partidului Comunist", Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a IV-a, pag 13—14. — **Nota Trad.**

nu ca urmare a activității premeditate, conștiente a oamenilor, ci în mod spontan, inconștient, independent de voința oamenilor. Ele apar în mod spontan și independent de voința oamenilor din două motive:

In primul rând, pentrucă oamenii nu sunt liberi în alegerea cutărui sau cutărui mod de producție, căci fiecare generație nouă, când intră în viață, găsește forțe de producție și relații de producție gata formate, ca rezultat al muncii generațiilor precedente, datorită cărui fapt ea trebue să accepte la început tot ce găsește gata în domeniul producției și să se adapteze la acesta, pentru a avea posibilitatea de a produce bunuri materiale.

In al doilea rând, pentrucă oamenii, perfecționând cutare sau cutare unealtă de producție, cutare sau cutare element al forțelor de producție, nu sunt conștienți de rezultatele sociale pe care trebue să le aducă aceste perfecționări; ei nu le înțeleg și nu se gândesc la ele, ci numai la interesele lor zilnice, cum să-și ușureze munca și să obțină vreun avantaj direct și concret.

Când unii membri ai societății comunei primitive treceau treptat și pe dibuite dela uneltele de piatră la uneltele de fier, ei nu știau desigur și nici nu se gândeau la ce rezultate sociale va duce această inovație, nu înțelegeau și nu erau conștienți de faptul că trecerea la uneltele de metal însemna o revoluție în producție, că aceasta va duce, la urma urmei, la orânduirea sclavagistă; ei voiau pur și simplu să-și înlesnească munca și să obțină un avantaj imediat și concret, activitatea lor conștientă limitându-se la cadrul strâmt al acestui avantaj personal, de fiecare zi.

Când, în perioada orânduirii feudale, tânăra burghezie din Europa a început să construiască, alături de micile ateliere meșteșugărești, mari întreprinderi de manufactură, făcând astfel să progreseze forțele de producție ale societății, ea, desigur, nu știa și nici nu se gândea la ce urmări sociale va duce această inovație, ea nu-și dădea seama și nu înțelegea că această „mică" inovație va duce

la o regrupare a forțelor sociale, care va trebui să se termine printr'o revoluție atât împotriva puterii regale, a cărei grație o aprecia atât de mult, cât și împotriva nobililor, în rândurile cărora visau adeseori să intre cei mai buni reprezentanți ai ei; ea voia pur și simplu să ieftinească producția mărfurilor, să arunce mai multe mărfuri pe piețele Asiei și ale Americii deabia descoperite și să realizeze profituri mai mari; activitatea ei conștientă se limita la cadrul strâmt al acestei practici zilnice.

Când capitaliștii ruși, împreună cu capitaliștii străini, introduceau în mod intens în Rusia marea industrie mecanizată modernă, fără a se atinge de țarism și lăsând pe țărani pradă moșierilor, ei nu știau, desigur, și nici nu se gândeau la ce urmări sociale va duce această creștere serioasă a forțelor de producție, nu-și dădeau seama și nu înțelegeau că acest salt important, în domeniul forțelor de producție ale societății, va duce la o regrupare a forțelor sociale, care va da proletariatului posibilitatea să se unească cu țărănimea și să facă să triumfe revoluția socialistă; ei voiau pur și simplu să lărgească până la extrem producția industrială, să pună stăpânire pe imensa piață internă, să devină monopoliști și să stoarcă cât mai mult profit din economia națională; activitatea lor conștientă nu trecea dincolo de strâmtele lor interese practice de fiecare zi.

Potrivit cu aceasta, Marx spune:

„In producția socială a vieții lor (adică în producția bunurilor materiale necesare vieții oamenilor. — I. St.), oamenii intră în relații determinate, necesare, **independente**[1] de voința lor, în relații de producție care corespund unei anumite trepte de dezvoltare a forțelor lor materiale de producție" (K. Marx, Opere alese, vol. I, pag. 269).

Aceasta nu înseamnă însă că schimbarea relațiilor de producție și trecerea dela vechile relații de producție la cele noi se produce dela sine, fără conflicte, fără zguduiri. Dimpotrivă, o astfel de trecere are loc, de obicei, pe

[1] Subliniat de mine. — I. St.

calea răsturnării revoluţionare a vechilor relaţii de producţie şi a stabilirii altora, noi. Până la o anumită perioadă, dezvoltarea forţelor de producţie şi schimbările în domeniul relaţiilor de producţie se produc în mod spontan, independent de voinţa oamenilor. Dar aceasta numai până la un anumit moment, până în momentul când forţele de producţie nou apărute şi pe cale de dezvoltare ajung la o maturitate suficientă. După ce noile forţe de producţie au ajuns la maturitate, relaţiile de producţie existente şi clasele dominante care le personifică se transformă în acea barieră „de netrecut", care poate fi înlăturată numai prin activitatea conştientă a claselor noi, prin acţiunile violente ale acestor clase, prin revoluţie. Aci apare cât se poate de viu **rolul imens** al noilor idei sociale, al noilor instituţii politice, al noii puteri politice, care sunt chemate să suprime prin forţă vechile relaţii de producţie. Pe baza conflictului dintre noile forţe de producţie şi vechile relaţii de producţie, pe baza noilor nevoi economice ale societăţii iau naştere noi idei sociale; noile idei organizează şi mobilizează massele, massele se unesc într'o nouă armată politică, creează o nouă putere revoluţionară şi o folosesc pentru a suprima prin forţă vechea stare de lucruri în domeniul relaţiilor de producţie şi a stabili o nouă stare de lucruri. Procesul spontan de dezvoltare cedează locul activităţii conştiente a oamenilor, dezvoltarea paşnică — revoluţiei violente, evoluţia — revoluţiei.

„Proletariatul — spune Marx —, în lupta lui împotriva burgheziei, se uneşte în mod necesar ca clasă... devine, prin revoluţie, clasa dominantă şi, ca clasă dominantă, desfiinţează vechile relaţii de producţie făcând uz de forţă" („Manifestul Partidului Comunist", ediţia 1938, pag. 52) [1].

Şi, mai departe:

— „Proletariatul va folosi dominaţia lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întreg capitalul, pentru a centraliza toate uneltele de producţie în mâinile statului, adică în mâinile proletariatului organizat ca clasă stăpânitoare, şi pentru a mări, cât se poate de repede, massa forţelor de producţie" (op. cit., pag. 50) [1].

— „Violenţa este moaşa oricărei societăţi vechi care trebue să nască una nouă" (**Karl Marx**: „Capitalul", vol. I, pag. 603, 1935).

[1] **Marx-Engels**: „Manifestul Partidului Comunist", Editura pentru literatură politică, 1953, ediţia a IV-a, pag. 59. — **Nota Trad.**

Iată definiţia genială a esenţei materialismului istoric, dată de Marx în anul 1859, în istorica „Prefaţă" la celebra lui carte „Contribuţii la critica economiei politice":

„In producţia socială a vieţii lor, oamenii intră în relaţii determinate, necesare, independente de voinţa lor, în relaţii de producţie care corespund unei anumite trepte de dezvoltare a forţelor lor materiale de producţie. Totalitatea acestor relaţii de producţie constitue structura economică a societăţii, baza reală pe care se ridică o suprastructură juridică şi politică şi căreia îi corespund anumite forme de conştiinţă socială. Modul de producţie a vieţii materiale determină procesul vieţii sociale, politice şi spirituale în general. Nu conştiinţa oamenilor le determină existenţa, ci, dimpotrivă, existenţa lor socială le determină conştiinţa. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forţele materiale de producţie ale societăţii vin în contradicţie cu relaţiile de producţie existente, sau — în termeni juridici — cu relaţiile de proprietate înlăuntrul cărora ele se mişcaseră până atunci. Din forme de dezvoltare a forţelor de producţie, aceste relaţii se prefac în cătuşe ale acestora. Atunci se deschide o epocă de **revoluţie socială.** Schimbarea bazei economice provoacă prefacerea mai înceată sau mai rapidă a întregii uriaşe suprastructuri. In cercetarea unor astfel de prefaceri trebue să se facă totdeauna deosebire între prefacerea materială a condiţiilor economice de producţie, prefacere care poate fi constatată cu precizie pe calea ştiinţelor naturale, şi între formele juridice, politice, religioase, artistice sau filozofice, cu un cuvânt ideologice, sub care oamenii devin conştienţi de acest conflict şi îl soluţionează prin luptă. După cum un individ nu poate fi apreciat după cele ce gândeşte el despre sine, tot astfel o asemenea epocă de prefacere nu poate fi apreciată după conştiinţa ei. Dimpotrivă, această conştiinţă trebue explicată prin contradicţiile vieţii materiale, prin conflictul care există între forţele de producţie ale societăţii şi relaţiile de producţie. O formaţie socială nu piere înainte de a se fi dezvoltat toate forţele de producţie pentru care este destul de largă, iar relaţiile de producţie noi şi superioare nu apar niciodată înainte de a se fi maturizat condiţiile lor materiale de existenţă, în chiar sânul vechii societăţi. Deaceea omenirea îşi pune totdeauna numai sarcini pe care le poate rezolva, căci, privind mai de

[1] Op. cit., pag. 58.

aproape, vom găsi totdeauna că problema însăşi se iveşte numai acolo unde condiţiile materiale ale rezolvării ei există sau, cel puţin, se află în proces de devenire" (K. Marx, Opere alese, vol. I, pag. 269—270).

Aşa stau lucrurile cu materialismul marxist aplicat la viaţa socială, aplicat la istoria societăţii.

Acestea sunt trăsăturile fundamentale ale materialismului dialectic şi materialismului istoric.

Dat la cules 22.XII.53. Bun de tipar 15.I.54. Tiraj 30.000+300. Hârtie Semi-velină de 65 g/m² 840×1080/32. Coli editoriale 1,88. Coli de tipar 2,50. A. 06758/53.

Tiraj executat sub comanda Nr. 10149 de Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN", Piaţa Scânteii. Bucureşti — R.P.R.

40 bani